FIL-PRIM'AWLA TAL-QORTI ĊIVILI

IMĦALLEF

ONOR. JOSEPH R. MICALLEF LL.D.

ILLUM it-Tlieta, 10 ta' April, 2018

Kawża Nru. 20
Rik. Nru. 614/13 JRM

Peter **ELLUL**, Raymond Ellul, Richard Ellul u Emanuel Ellul

vs

Angela **ELLUL**, Maria Lourdes Ellul, Andrew Ellul u Sapienza Ellul

Il-Qorti:

Rat ir-Rikors Maħluf imressaq fl-24 ta' Ġunju, 2013, li bih u għar-raġunijiet hemm imsemmija, l-atturi jitolbu li l-Qorti (i) issib t-testatriċi ommhom Rosanna Ellul ma kinetx f'qagħda tagħmel it-testment tat-28 ta' Jannar, 2010, fl-atti tan-Nutar Dr Daniel Caruana, u (ii) ssib li l-imsemmi testment huwa null u bla effett għall-finijiet tal-liġi u b'mod partikolari għall-finijiet tal-artikolu 597 tal-Kodiċi Ċivili, billi l-imsemmija Rosanna Ellul, meta għamlitu, kienet marida b'moħħha jew kienet daqshekk dgħajfa li kienet tagħmel kif jgħidilha ħaddieħor. Talbu wkoll l-ispejjeż;

Rat id-degriet tagħha tat-3 ta' Lulju, 2013[1], li bih ordnat in-notifika lill-imħarrkin u tat direttivi lill-atturi dwar it-tressiq tal-provi min-naħa tagħhom;

Rat it-Tweġiba Maħlufa mressqa fis-26 ta' Lulju, 2013, li biha l-imħarrkin laqgħu għall-azzjoni attriċi fil-mertu billi jgħidu li t-talbiet attriċi ma jmisshomx jintlaqgħu filwaqt li jiċħdu li t-testatriċi, fil-ħin meta għamlet it-testment, kienet inkapaċi li tagħmlu jew li kienet tbati minn xi mard tal-moħħ. Jgħidu wkoll li din l-azzjoni nfetħet b'pika u vendikazzjoni wara li l-imħarrka Angela Ellul fetħet kawża biex l-atturi jpoġġuha fil-pussess tal-legat imħolli lilha fl-istess testment minnhom attakkat;

Rat id-degriet tagħha tas-26 ta' Settembru, 2013[2], li bih ħatret lill-Avukat Maria Dolores Gauċi bħala Assistent Ġudizzjarju biex tiġbor il-provi tal-partijiet;

Rat il-provi u d-dokumenti li tressqu quddiem l-Assistent Ġudizzjarju;

Rat id-degriet tagħha tal-14 ta' Ġunju, 2016[3], li bih tat lill-partijiet żmien sabiex iressqu s-sottomissjonijiet tagħhom bil-miktub;

Rat in-Nota ta' Sottomissjonijiet imressqa mill-atturi fil-5 ta' Awissu, 2016[4];

Rat in-Nota ta' Sottomissjonijiet imressqa mill-imħarrkin fit-3 ta' Ottubru, 2016[5], bi tweġiba għal dik tal-atturi;

Semgħet it-trattazzjoni ulterjuri tal-avukati tal-partijiet[6];

Rat l-atti kollha tal-kawża;

Rat id-degrieti tagħha li bihom ħalliet il-kawża għas-sentenza;

Ikkonsidrat:

Illi din hija azzjoni għat-tħassir ta' testment pubbliku minħabba l-inkapaċita` ta' min għamlu. L-atturi jgħidu li l-aħħar testment li għamlet ommhom ma jiswiex għaliex, dakinhar li għamlitu, hija kienet milquta minn mard f'moħħha jew kienet daqstant dgħajfa li tagħmel kulma jgħidilha ħaddieħor. Iridu li l-Qorti ssib li ommhom it-testatriċi kienet tabilħaqq milquta minn xi waħda minn dawn

[1] Paġġ. 24 – 5 tal-proċess
[2] Paġ. 51 tal-proċess
[3] Paġ. 799 tal-proċess
[4] Paġġ. 800 – 821 tal-proċess
[5] Paġġ. 822 – 836 tal-proċess
[6] Paġ. 844 tal-proċess

il-kundizzjonijiet u li għalhekk issib li t-testment imsemmi ma jiswiex u jmissu jitħassar;

Illi l-imħarrkin iwarrbu il-pretensjonijiet tal-atturi billi jiċħdu x-xiljiet tagħhom u jgħidu li ommhom baqgħet f'sensiha sa l-aħħar. Kienet fl-aħħar ftit xhur li ma baqgħetx toħroġ mid-dar, u l-aħħar testment resqet għalih għaliex riedet hi u mhux għax kienet imġegħla. Jgħidu wkoll li l-atturi ma ridux ipoġġu lill-imħarrka Angela Ellul fil-pussess tal-legat imħolli lilha fl-aħħar testment, tant li kellha tiftaħ proċeduri kontrihom, u kien wara l-ftuħ ta' dawn il-proċeduri li l-atturi ppproċedew kontra tagħhom b'din il-kawża;

Illi mill-fatti li jirriżultaw mill-atti joħroġ li l-partijiet huma lkoll aħwa wlied it-testatriċi Rosanna Ellul imwielda Magro u Mattew Ellul. Il-missier miet testat f'Jannar tal-1992. Il-wirt tiegħu kien regolat b'testment *unica charta* tal-1 ta' Novembru, 1985[7], fl-atti tan-Nutar Dottor Joseph Raphael Darmanin. Id-denunzja tas-suċċessjoni tiegħu saret mill-imsemmi Nutar f'Marzu tal-1993[8];

Illi wara li romlot, Rosanna Ellul għamlet testment fil-15 ta' Marzu, 1993[9], fl-atti tan-Nutar Joseph Raphael Darmanin, li bih ħassret kull testment li hija kienet għamlet qabel matul ħajjitha u ħalliet is-sehem ta' binha Ġużeppi lil oħtu (l-imħarrka) Sapienza Ellul dment li tibqa' tieħu ħsiebu sa mewtu, minħabba li ma kienx f'qagħda li jieħu ħsieb ħwejġu, jew, fil-każ li l-legatarja ma tkunx trid jew tista' tieħu ħsiebu, l-istess legat jgħaddi għand bintha l-oħra (l-imħarrka) Maria Lourdes Abela. F'kull każ, il-legatarja jkollha wkoll sehem bi prelegat ta' wieħed minn tmintax-il ($^{1}/_{18}$) parti mill-wirt tagħha fi proprjeta` sħiħa. Mill-bqija, ħatret b'werrieta tagħha universali u f'ishma ndaqs bejniethom lill-partijiet fil-kawża;

Illi Rosanna Ellul reġgħet għamlet testment ieħor tnax-il (12) sena wara, fit-22 ta' Awwissu, 2005[10], fl-atti tal-istess Nutar Pubbliku, li bih bidlet il-prelegat imħolli favur min jibqa' jieħu ħsieb binha Ġużeppi, billi ħallietu fis-seħħ fir-rigward ta' bintha Sapienza Ellul biss u neħħiet minnu lil bintha Maria Lourdes Abela;

Illi fit-28 ta' Jannar, 2010[11], Rosanna Ellul għamlet it-testment mertu tal-kawża, meta kellha disgħin (90) sena. It-testatriċi, mgħejjuna minn tnejn mill-imħarrkin, Angela u Sapienza Ellul[12], dehret fuq testment quddiem in-Nutar Daniel Caruana u għamlet tibdiliet lit-testmenti tagħha fl-atti tan-Nutar Joseph Raphael Darmanin. Il-bidla ewlenija fit-testment tas-sena 2010, meta mqabbel

---

[7] Dok "AE3", f'paġġ. 11 – 3 tal-proċess
[8] Dok "PE1", f'paġġ. 16 sa 21 tal-proċess
[9] Dok. "AE2" f'paġġ. 7 – 10 tal-proċess
[10] Dok "AE4", f'paġġ. 14 – 5 tal-proċess
[11] Ara Dok. AE1 f'paġġ. 4 – 6 tal-proċess
[12] Ara l-affidavit tal-imħarrka Angela Ellul Dok. "AE10" f'paġ. 278 tal-proċess

ma' dak tas-sena 1993, tirriżulta li hija l-prelegat *di cosa altrui* li ħalliet liż-żewġt uliedha Angela u Sapienza Ellul fir-rigward tal-garaxx u kmamar, flimkien mar-raba' li jinsab quddiem u wara l-istess immobbli, li jifformaw parti minn għalqa magħrufa bħala "*Tal-Fulija*" li tinstab fi Triq iż-Żurrieq, fil-Qrendi[13]. Mill-bqija, ikkonfermat id-dispożizzjonijiet testamentarji tagħha fit-testment tal-15 ta' Marzu, 1993, imma ma semmietx it-testment tal-2005, u riedet li l-wirt tagħha jkun regolat bl-imsemmija żewġ testmenti;

Illi t-testatriċi mietet sentejn wara, fl-Isptar *Mater Dei* fil-bidu ta' Mejju tal-2012, meta kienet qorbot it-tnejn u disgħin (92) sena, u fejn kienet rikoverata sa mit-30 ta' April;

Illi n-Nutar Caruana xehed li l-appuntament biex it-testatriċi tbiddel it-testment sar minn waħda miż-żewġ uliedha mħarrkin, Angela jew Sapienza Ellul. L-istess Angela u Sapienza Ellul baqgħu ma' ommhom waqt li kien qed isir it-testment, u li t-testatriċi ma oġġezzjonatx għal dan għaliex, fi kliemha, kienu huma li kienu qed iduru biha[14]. Jgħid li meta dehret quddiemu kienet f'sensiha[15] u kienet hi li qaltlu xi xtaqet li jinbidel fit-testment[16]. Jgħid ukoll li ra ċertifikat mediku[17], iżda ma hemżux mat-testment[18];

Illi l-atturi jgħidu li saħħet ommhom kienet ilha numru ta' snin sejra lura, u dan sa mis-sena 2005[19]. Jgħidu wkoll li fiż-żmien meta sar it-testment, it-testatriċi mhux talli ma kinetx toħroġ mid-dar, iżda kienet mixħuta f'sodda u saħansitra kienu jiġu waqtiet li ma kinetx tagħrafhom meta kienu jżuruha. Minħabba li l-vista kienet qed tħalliha, kienet ta' spiss titgerbeb jew taqa'. Jgħidu wkoll li ommhom kienet tbati mid-dimenza jew kienet thewden fuq ħwejjeġ jew ġrajjiet tal-imgħoddi bħallikieku kienu qegħdin jiġru dakinhar[20];

Illi t-tobba li assistew lit-testatriċi għal numru ta' snin qabel ma mietet jgħidu li t-testatriċi kellha nuqqas ta' mobilita' u li, fil-fehma tagħhom, ma kinetx f'qagħda li tagħmel testment. Jgħidu li ma ntalabx minn uliedha test mediku li jiċċertifika li t-testatriċi kellha l-kundizzjoni tad-dimenza u huma qatt ma għamluh[21]. Mal-mogħdija tas-snin, l-orjentazzjoni tat-testatriċi aggravat, u għalkemm kien ikun hemm waqtiet fejn kienet tkun f'sensiha, dawn il-waqtiet

[13] Ara artikolu 1u 2 tat-testment tat-28.01.2010 f'paġġ. 4 u 5 tal-proċess
[14] Ara x-xhieda tan-Nutar Daniel Caruana f'paġġ. 60 – 1 tal-proċess. Ara wkoll l-affidavit tal-imħarrka Angela Ellul f'paġ. 279 tal-proċess
[15] *Ibid* paġġ. 59, 71- 2 tal-proċess. Ara wkoll ix-xhieda tan-Nutar Daniel Caruana mogħtija fil-kontro-eżami f'paġ. 161 tal-proċess
[16] Ara x-xhieda tan-Nutar Daniel Caruana mogħtija fil-kontro-eżami f'paġ. 164 tal-proċess. Ara wkoll ix-xhieda tal-imħarrka Angela Ellul mogħtija fil-kontro-eżami f'paġ.620 tal-proċess u tal-imħarrka Sapienza Ellul f'paġ. 553 tal-proċess
[17] Iċ-ċertifikat ma ntużax għal skop ta' prokura ftit taż-żmien qabel u ma kienx marbut mat-testment ta' dakinhar. Ara f'dan is-sens x-xhieda tan-Nutar Caruana f'paġġ. 70 – 1 tal-proċess
[18] *Ibid* paġ. 59 u paġ. 71 tal-proċess
[19] Affidavit tal-attur Richard Ellul f'paġġ. 36 – 7 tal-proċess
[20] Ara l-affidavit ta' Richard, Peter, Emmanuel u Raymond Ellul, kif ukoll dak ta' Maria Theresa Ellul, mart l-attur Raymond, immarkati bħala dok. "DB1" – dok. "DB5" f'paġġ. 35 – 49 tal-proċess
[21] Xhieda tat-tabib Bjorn Buħaġiar f'paġ. 156 tal-proċess

kienu jkunu qosra. Jgħidu wkoll li qatt ma ħarġu ċertifikat mediku f'isem it-testatriċi għall-għanijiet ta' kapaċita` li tista' tagħmel testment [22];

Illi min-naħa l-oħra, l-imħarrkin jgħidu li ommhom baqgħet f'sensiha sa l-aħħar, u kienet biss fl-aħħar ftit xhur li ma baqgħetx toħroġ mid-dar. Jiċħdu wkoll li kellha d-dimenza[23]. Iżidu li t-testatriċi kienet taf tikteb u taqra[24], iżżomm l-appuntamenti tal-visti li kellha l-isptar[25], tieħu ħsieb ta' flusha[26], iżda mhux tali li kienet tħobb toħroġ[27];

Illi nies oħra li kienu jafu lit-testatriċi fl-aħħar snin ta' ħajjitha jgħidu li kienu jarawha fuq riġlejha ġewwa d-dar[28] jew barra mid-dar meta kienet toħroġha bil-karozza l-imħarrka Angela Ellul[29]. Jgħidu li naqqset mill-ħruġ minħabba l-eta` tagħha[30], u li meta kienu jżuruha kienet tagħrafhom u tkellimhom[31]. Kienet biss lejn l-aħħar xhur ta' ħajjitha illi kienet spiċċat fis-sodda[32];

Illi filwaqt li fid-dokumentazzjoni maħruġa mill-'*CommCare Unit'* f'Awissu tas-sena 2011, joħroġ ċar li t-testatriċi kellha problemi marbuta man-nuqqas ta' mobilita'[33], min-naħa l-oħra, jirriżulta li f'Novembru tal-istess sena, it-testatriċi ġiet sottoposta għal eżamijiet fl-isptar minħabba kundizzjoni marbuta mad-dimenza[34];

Illi l-imħarrka Maria Lourdes Abela tgħid li ommha t-testatriċi, anke lejn l-aħħar ta' ħajjitha, meta kienet mardet serjament, kienet qaltilha li bintha Angela kienet ser tkun ippreferuta aktar mill-aħwa l-oħra[35];

Illi fit-28 ta' Mejju, 2013[36], l-imħarrka Angela Ellul ipproċediet bil-ftuħ ta' kawża kontra l-atturi quddiem din il-Qorti (diversament presjeduta), sabiex ipoġġuha fil-pussess tal-legat imħolli lilha mit-testatriċi fit-testment tat-28 ta' Jannar, 2010;

Illi fl-24 ta' Ġunju, 2013, l-atturi fetħu din il-kawża;

---

[22] Ara x-xhieda tat-Tabib Bjorn Buħaġiar f'paġġ. 114 – 121 tal-proċess u dik tat-Tabib Raymond Sacco f'paġġ. 134 – 145 tal-proċess
[23] Ara l-affidavit tal-imħarrka Angela Ellul Dok. "AE10" f'paġġ. 277 – 280 tal-proċess; Affidavit tal-imħarrka Sapienza Ellul Dok. "AE11" f'paġġ. 284 – 6 tal-proċess; Affidavit tal-imħarrek Andrew Ellul Dok. "AE12" f'paġġ. 287 – 8 tal-proċess;
[24] Ara x-xhieda tal-imħarrka Maria Lourdes Abela mogħtija fil-kontro-eżami f'paġġ. 649 – 650 tal-proċess
[25] Ara x-xhieda tal-imħarrka Sapiena Ellul mogħtija fil-kontro-eżami f'paġ. 558 tal-proċess u dik ta'Angela Ellul f'paġ. 598 tal-proċess
[26] Ara x-xhieda tal-imħarrka Maria Lourdes Abela mogħtija fil-kontro-eżami f'paġ.655 tal-proċess
[27] Ara x-xhieda ta' Janice Abdilla mogħtija fil-kontro-eżami f'paġ. 667 tal-proċess
[28] Ara kontro-eżami ta' Rita Żammit f'paġ. 700 u 702 tal-proċess; Ara kontro-eżami ta' Catherine Borġ f'paġġ 740, 742 u 750 tal-proċess
[29] Ara kontro-eżami ta' Ludgarda Magro f'paġ. 720, 723 tal-proċess
[30] Ara x-xhieda tar-Rev. Mario Mifsud f'paġ. 86 tal-proċess
[31] Ara l-affidavit ta' Carmen Spiteri Dok. "AE2" f'paġġ. 213 – 4 tal-proċess; Affidavit ta' Ludgarda Muscat Dok. "AE4" f'paġ. 217 tal-proċess; xhieda ta' Charmaine Mallia f'paġ. 315 tal-proċess; ara kontro-eżami ta' Rita Żammit f'paġ. 698 u 705 tal-proċess; ara kontro-eżami ta' Ludgarda Muscat f'paġ. 732, 734 tal-proċess; ara kontro-eżami ta' Rita Ebejer f'paġ. 761 tal-proċess
[32] Ara x-xhieda tar-Rev. Mario Mifsud f'paġ. 87 tal-proċess; ara l-kontro-eżami ta' Catherine Borġ f'paġ. 738 tal-proċess
[33] Ara Dokti. "MV1" u "MV2" f'paġġ. 301 – 2 u 304 – 8 tal-proċess
[34] Ara dok. "NB" f'paġġ. 343 u 392 tal-proċess
[35] Arr x-xhieda ta' Maria Lourdes Abela mogħtija in kontro eżami f'paġ. 651 tal-proċess, kif ukoll l-affidavit tagħha mmarkat dok. "AE9" f'paġ. 274 tal-proċess
[36] Rik. Nru. 506/13 SM fil-kawża fl-ismijiet Angela Ellul vs. Peter Ellul et,

Illi l-Qorti sejra tgħaddi biex tqis il-kwestjoni fil-mertu. Il-konsiderazzjonijiet ta' natural legali huma marbutin mal-għemil tat-testatriċi fiż-żmien meta resqet biex tagħmel testment, li l-atturi qegħdin jattakkaw għaliex jgħidu li ma kinitx tinsab f'qagħda li tista' tagħmel dak it-testment minn rajha. L-atturi jsejsu l-każ tagħhom fuq żewġ possibilitajiet: jew li t-testatriċi ommhom ma kinetx f'sensiha fiż-żmien tat-testment, bir-riżultat li t-testment huwa null; jew li kienet ta' rieda dgħajfa tant li kienet tagħmel kulma jgħidilha ħaddieħor, u għalhekk dak li nkiteb ma kienx juri r-rieda tagħha. Minn naħa l-oħra, l-imħarrkin jiċħdu dan kollu u jgħidu li ommhom baqgħet f'sensiha sal-aħħar u li dak li nkiteb fit-testment kien jixhed ir-rieda testamentarja tagħha;

Illi xieraq jingħad minnufih li l-biċċa l-kbira tal-kwestjoni hija waħda ta' min mill-partijiet qiegħed jagħti verżjoni li għandha titwemmen u li din il-Qorti jmissha toqgħod fuqha. Dwar dan l-aspett, il-Qorti tifhem li, fil-kamp ċivili, il-piż probatorju mhuwiex dak ta' provi lil hinn mid-dubju raġonevoli. Jibqa' dejjem prinċipju tad-dritt li l-parti attriċi f'kawża għandha l-obbligu li tipprova kif imiss il-premessi għat-talbiet tagħha b'mod li, jekk tonqos li tagħmel dan, iwassal għall-ħelsien tal-parti mħarrka[37]. Madankollu, il-fatt waħdu li l-parti mħarrka tkun ressqet verżjoni li ma taqbilx ma' dik imressqa mill-parti attriċi ma jfissirx li l-parti attriċi tkun naqset minn dan l-obbligu, għaliex jekk kemm-il darba l-provi ċirkostanzjali, materjali jew fattwali jagħtu piż lil dik il-verżjoni tal-parti attriċi, il-Qorti tista' tagħżel li toqgħod fuqha u twarrab il-verżjoni tal-parti mħarrka. Min-naħa l-oħra, il-fatt li l-parti mħarrka ma tressaqx provi tajba jew ma tressaq provi xejn kontra l-pretensjonijiet tal-parti attriċi, ma jeħlisx lil din milli tipprova kif imiss l-allegazzjonijiet u l-pretensjonijiet tagħha[38]. Huwa għalhekk li l-liġi torbot lill-parti f'kawża li tipprova dak li tallega[39] u li tagħmel dan billi tressaq l-aħjar prova[40];

Illi huwa miżmum li fil-każ fejn iż-żewġ partijiet iressqu verżjonijiet għal kollox konfliġġenti ma' xulxin b'mod li l-waħda xxejjen 'il-oħra, iżda li t-tnejn jistgħu jitwemmnu, allura qagħda bħal din tgħin lill-parti mħarrka, fuq il-bażi tar-regola li *onus incumbit ei qui dixit*[41] u tar-regola proċedurali l-oħra li timxi magħha li *actore non probante reus absolvitur*[42]. Iżda, hawn ukoll, mhux kull konflitt fil-provi jew verżjonijiet imressqa quddiem qorti għandhom iwasslu għaċ-ċaħda tat-talbiet attriċi, għaliex il-kriterju li jsegwi l-ġudikant irid ikun dak li jqis jekk, fid-dawl tal-provi mressqa, verżjoni waħda jistax joqgħod fuqha aktar mill-oħra[43] bis-saħħa ta' xi waħda mill-għodda proċedurali li l-liġi

---

[37] App. Inf. JSP **12.1.2001** fil-kawża fl-ismijiet ***Hans J. Link et vs Raymond Merċieca***
[38] App. Inf. PS **7.5.2010** fil-kawża fl-ismijiet ***Emanuel Ellul et vs Anthony Busuttil***
[39] Art. 562 tal-Kap 12
[40] Art. 559 tal-Kap 12
[41] P.A. NC **28.4.2004** fil-kawża fl-ismijiet ***Frank Giordmaina Medici et vs William Rizzo et***
[42] P.A. LFS **18.5.2009** fil-kawża fl-ismijiet ***Log. Kurunell Gustav Caruana pro et noe vs Air Supplies & Caternig Co Ltd***
[43] Maġ. (Għ) AE **18.4.2007** fil-kawża fl-ismijiet ***John Baptist Spiteri vs Michael Calleja***(mhix appellata)

tippermetti fil-proċess probatorju. Fit-twettiq ta' eżerċizzju bħal dak, il-Qorti hija marbuta biss li tagħti motivazzjoni kongruwa li tixhed ir-raġunijiet u l-kriterju tal-ħsieb li hija tkun ħaddmet biex tasal għall-fehmiet tagħha ta' ġudizzju fuq il-kwestjoni mressqa quddiemha[44];

Illi dak li jgħodd f'kawża mhuwiex l-għadd tax-xhieda mressqa għaliex "*il-fatt li xhieda jkunu ġew prodotti minn parti partikolari f'kawża ... ċertament ma jfissirx li l-Qorti hija marbuta li temmen b'għajnejha magħluqa, jew li temmen aktar, dak kollu li dawn ix-xhieda jgħidu 'favur' il-parti. Fuq kollox, ix-xhud ma jiġix prodott biex jixhed 'favur' parti jew 'kontra' oħra, imma jiġi prodott biex jgħid il-verita`, il-verita` kollha, u xejn anqas minn dik il-verita` kollha*"[45];

Illi l-Qorti tqis li, iżda, bħalma jiġri f'każijiet bħal dawn, il-verżjonijiet tal-partijiet u ta' dawk li setgħu kienu nvoluti magħhom ikunu tabilfors miżgħuda b'doża qawwija ta' apprezzament suġġettiv ta' dak li jkun ġara. Il-Qorti tifhem li kull parti jkollha t-tendenza li tpinġi lilha nnifisha bħala l-vittma u l-parti l-oħra bħala l-ħatja jew l-aktar 'giddieba' u dan jgħodd ukoll għall-verżjonijiet li jagħtu dawk il-persuni l-oħrajn li jkunu b'xi mod involuti fil-ġrajjiet li jsawru l-każ. Huwa d-dmir tal-Qorti li tgħarbel minn fost dawn il-verżjonijiet kollha u minn provi indipendenti li jistgħu jirriżultaw il-fatti essenzjali li jistgħu jgħinuha tasal biex issib x'kien li tassew ġara u kif imxew l-affarijiet[46];

Illi fil-każ li l-Qorti għandha quddiemha dawn l-elementi kollha joħorġu b'mod qawwi. Hemm il-verżjoni tal-atturi li trid turi li, għal bosta snin, it-testatriċi ommhom kienet mara milquta mill-kundizzjoni tad-demenza u li kienet "diġa' brodu" u tagħmel u tgħid il-ħmerijiet[47], tistħajjel li qiegħda tara 'l dak u lill-ieħor[48] u "*total loss* minn moħħha"[49] u li kienet qisha ċċassata u lanqas biss tagħraf lil uliedha. Hemm il-verżjoni tal-imħarrkin, li jisħqu li ommhom baqgħet taf x'qiegħda tagħmel sal-aħħar ta' ħajjitha, li kienet tikteb[50] u taqra l-gażżetta u li mhux minnu li kienet milquta minn demenza, żgur sa bosta xhur wara li kienet għamlet it-testment mertu tal-każ[51] u biss wara li kienet għaddietha puplesija[52]. Hemm imbagħad il-verżjonijiet tat-terzi: tobba, qraba, persuni li kienu jafu (jew jistħajlu li jafu) lit-testatriċi, u n-nutar li ippubblika t-testment. Hawn ukoll, fi ħdan din it-tielet kategorija, ix-xhieda ma taqbilx;

Illi din il-ġabra kbira ta' xhieda mogħtija trid titqies ukoll fil-qafas ta' provi dokumentali li nġabu minn tagħrif miżmum fl-Isptar u minn aġenziji li ntalbu

---

[44] App. Inf. **9.1.2008** fil-kawża fl-ismijiet ***Anthony Mifsud et. vs Victor Calleja et***
[45] App. Ċiv. **19.6.2006** fil-kawża fl-ismijiet ***Emanuel Ċiantar vs David Curmi et***
[46] P.A. PS **28.4.2003** fil-kawża fl-ismijiet ***Anthony Galea vs Ġużeppi Galea*** (mhix appellata)
[47] Xhieda tal-attur Richard Ellul f'paġġ. 224 u 226 tal-proċess
[48] Xhieda ta' Marthese Ellul f'paġġ. 244 – 5 tal-proċess
[49] Xhieda tal-attur Raymond Ellul f'paġ. 234 tal-proċess
[50] Xhieda tal-imħarrka Sapienza Ellul f'paġġ. 539 sa 541 tal-proċess
[51] Xhieda tal-imħarrka Angela Ellul f'paġġ. 588 sa 592 u 606 tal-proċess
[52] Xhieda tal-imħarrka M'Lourdes Abela f'paġġ. 651 – 3 tal-proċess

jagħtu s-servizz tagħhom lit-testatriċi fi żminijiet mifruxa matul l-aħħar snin ta' ħajjitha;

Illi f'dan il-każ, dawn il-prinċipji jridu jinqraw u jinftehmu fil-qafas tal-prinċipji li ġew stabbiliti mill-Qrati tagħna fil-każi ta' impunjazzjoni ta' atti testamentarji minħabba l-allegata inkapaċita` mentali tat-testatur;

Illi rigward l-istat mentali tat-testatur, huwa stabbilit li (a) il-kapaċita` hija r-regola u l-inkapaċita` hija l-eċċezzjoni[53]. Għalhekk il-preżunzjoni '*juris tantum*' hija favur il-kapaċita` li jagħmel testment, u l-kuntrarju jrid ikun ippruvat kif imiss[54]. Dan kien is-sies tal-prinċipju tal-*favor testamenti* li huwa wieħed mill-ewlenin fil-qasam tat-tifsir u t-tħaddim tat-testmenti bħala xhieda tal-aħħar rieda ta' min ikun għamilhom. Ingħad li kemm jista' jkun, it-testment kellu jiġi meqjus bħala validu, pjuttost milli null: *potius ut valeat quam ut pereat*. Għalhekk it-testatur għandu jitqies li għamel it-testment bir-rieda ħielsa tiegħu u b'hekk kwalunkwe allegazzjoni dwar is-siwi tat-testment titlob li tkun ippruvata b'mod xieraq minn min iqanqal id-dubju dwar is-siwi ta' dak l-att. Fit-tieni lok, (b) tkun inkapaċi milli tagħmel testment dik il-persuna li, fi żmien ta' l-att, ma tkunx f'sensiha, u l-inkapaċita` għandha tiġi ppruvata minn min irid iwaqqa' l-att. Fit-tielet lok, (ċ) biex persuna tkun kapaċi tagħmel att, mhemmx il-ħtieġa li tkun perfettament u rigorożament sana minn moħħha: jkun biżżejjed li l-persuna jkollha l-użu tar-raġuni fi grad tali li tippermettilha tkun taf x'inhi tagħmel. Fir-raba' lok, (d) biex jiġi stabbilit li persuna mhix f'sensiha, hemm il-ħtieġa li jirriżultaw indizji gravi[55]. Fil-ħames lok, (e) il-Qrati tagħna kienu kontra li jilqgħu talba biex jitħassar testment jekk ma jirriżultax b'mod ċert, minn fatti preċiżi u li ma jħallu ebda dubju, u ma jkunx ġie ppruvat li l-inkapaċita` kienet teżisti fil-ħin li l-persuna qiegħda tagħmel l-att[56];

Illi rigward il-prova li hija meħtieġa li tinġieb minn min jixli n-nuqqas ta' kapaċita` mentali f'testatur, jingħad li din taqa' fuq żewġ binarji: l-ewwel, irid jiġi ppruvat li t-testatur tabilħaqq kien ibati minn vizzju. It-tieni illi l-vizzju kien jissussisti fil-ħin tat-testment jew fi żmien l-aktar qrib ta' meta sar it-testment[57];

Illi fil-każ li l-Qorti għandha quddiemha, l-atturi jsejsu l-każ tagħhom fuq ix-xhieda mogħtija miż-żewġ tobba illi kienu jikkuraw lit-testatriċi qabel u wara li sar it-testment. Fix-xhieda tagħhom, huma jitfgħu dubju qawwi fuq kemm tabilħaqq it-testatriċi setgħet kienet luċida fil-ħin meta resqet quddiem in-Nutar u sar it-testment. Dan jgħiduh minħabba l-fatt li t-testatriċi, għalkemm qatt ma

[53] App. Ċiv. **20.6.1938** fil-kawża fl-ismijiet ***Formosa vs Axiaq*** (Kollez. Vol: **XXX.i.176**)
[54] App. Ċiv. **24.4.1950** fil-kawża fl-ismijiet ***Vassallo et vs Sammut et noe.*** (Kollez. Vol: **XXXIV.i.108**)
[55] Ara, b'eżempju, P.A. GV **16.12.2002** fil-kawża fl-ismijiet ***Joseph Harmsworth et vs Gaetana Bezzina et*** (mhix appellata)
[56] P.A. GV **31.5.2004** fil-kawża fl-ismijiet ***Frank Cristiano vs Raymond Portelli et*** (mhux appellata), u r-referenzi għas-sentenzi hemm imsemmija. Ara wkoll App Ċiv. **25.03.2011** fl-ismijiet ***Carmelina Busuttil vs Helen Portelli et***
[57] P.A. **8.3.1952** fil-kawża fl-ismijiet ***Mifsud et vs Giordano et*** (Kollez. Vol: **XXXIV.ii.404**)

sarilha ezami biex jiġi ċertifikat li tabilħaqq kienet tbati mill-kundizzjoni tad-dimenza, kienet turi sintomi marbuta ma' din il-kundizzjoni. L-istess tobba jgħidu wkoll li, fiż-żmien meta sar it-testment, it-testatriċi ma kinetx toħroġ mid-dar, u saħansitra kienet mixħuta f'qiegħ ta' sodda. L-atturi ressqu 'l quddiem ukoll l-argument li n-Nutar li ippubblika t-testment mexa mingħajr ċertifikat mediku, minkejja li l-persuna li kellu quddiemu kienet ta' disgħin sena, kif ukoll li d-dokumentazzjoni medika miżmuma fl-Isptar *Mater Dei* turi li t-testatriċi kienet tbati minn dik il-kundizzjoni. Waqt li għamlu l-kontro-eżami tan-Nutar, saru mistoqsijiet li saħansitra jixhdu li l-atturi kellhom dubju dwar kemm it-testment tassew sar fl-uffiċċju tal-istess nutar u mhux fid-dar ta' ommhom;

Illi l-imħarrkin, min-naħa l-oħra, jistrieħu fuq dak li ġie miktub min-Nutar fit-testment, li t-testatriċi "*tinstab kapaċi biex tagħmel dan it-testment*", kif ukoll fuq ix-xhieda tal-istess Nutar li jisħaq li meta dehret quddiemu, għalkemm daħlet assistita minn uliedha (u fil-preżenza tagħhom, għaliex hekk riedet), ħa l-impressjoni li t-testatriċi kienet qiegħda tifhem x'kien għaddej madwarha, u esprimiet ix-xewqat tagħha. Jistrieħu wkoll fuq ix-xhieda ta' numru ta' persuni li ġew f'kuntatt mat-testatriċi lejn l-aħħar snin ta' ħajjitha, li lkoll jgħidu li kienet tagħrafhom u tkellimhom u li kien biss fl-aħħar xhur qabel ma mietet li nxteħtet f'sodda;

Illi l-Qorti jidhrilha li għas-soluzzjoni tal-każ li tressaq quddiemha jixraq ħafna li tqis sewwa x-xhieda tan-Nutar li ippubblika t-testment attakkat. Din l-għażla hija determinata l-aktar mil-linja ewlenija tal-każ tal-atturi li jixlu lil ommhom b'kundizzjoni partikolari li huma jisħqu li kienet tagħmilha inkapaċi li tagħmel testment, fid-dawl tax-xhieda mogħtija minn xi wħud mit-tobba kuranti tagħha wara li mietet. Huwa prinċipju aċċettat li "*Fattur determinanti sabiex tiġi stabbilita s-sanita' mentali tat-testatur hija r-raġjonevolezza tad-dispożizzjonijiet li jinsabu fit-testment. Huwa relevanti l-eżami tal-fatt jekk it-testment "e cosi' fatto da non riscontrarsi in esso alcun segno di stoltezza" u jekk "l'atto porta i caratteri della saggezza". Għandhom ukoll relevanza qawwija id-depożizzjonijiet ta' nies professjonali, bħat-tabib kuranti tat-testatriċi u n-Nutar li kkonfezzjona t-testement, dwar l-istat u l-komportament tat-testatriċi fiż-żmien relevanti. "Sebbene non costituisce l'asserto del notaro che il disponente era sano di mente, da se', la prova della capacita' mentale del testatore, tuttavia le constatazioni del notaro ottenuto all' oggetto di accertarsi della capacita' a testare del disponente forniscono un importante elemento di prova che, unito ad altri, puo' condurre ad un esatto giudizio sul problema da risolvere..*"[58];

[58] P.A. NC **5.10.2004** fil-kawża fl-ismijiet ***Pawlu Farruġia vs Carmelo Farruġia et*** (mhix appellata)

Illi l-Qorti tagħraf li l-kundizzjoni li l-atturi jgħidu li kienet ta' impediment biex ommhom setgħet tagħmel it-testment attakkat – jiġifieri d-dimenza jew telf ta' memorja – kienet kundizzjoni li ma kinitx minn dejjem. Huma ressqu din il-kawża dwar it-testment li hija għamlet fl-2010 u ma jidher li għandhom l-ebda diffikulta' dwar il-kapaċita` mentali ta' ommhom biex għamlet it-testment ta' Marzu 1993 (wara li kienet romlot) u lanqas dak ta' Awwissu tal-2005. Fit-tieni lok, il-kundizzjoni imsemmija ma hijiex waħda li laqtet lit-testatriċi mill-ewwel u b'mod li ma jiqafx: tressqet xhieda li turi li Rosanna Ellul kienet bdiet tħossha mikduda wara li bdiet titlef il-vista minn għajnejha wara li għamlet l-operazzjoni tal-katarretti f'Marzu tal-2006[59] u dik l-operazzjoni ma rnexxietx. Minkejja dan, ix-xhieda kollha juru li hija kien ikollha fażijiet imtennija li tkun taf xi trid, x'qed isir u x'ikun għaddej minn għaliha. Kienet tagħraf ukoll min kien waqaf magħha u min kien inqata' minnha. Xhieda minn tobba u personal ieħor li nġab biex jikkuraha f'darha turi li hija kienet twieġeb għad-direzzjonijiet li tingħata[60] u li baqgħet tirrispondi sa dakinhar li ttieħdet l-isptar l-aħħar darba erbat ijiem qabel mietet[61];

Illi għall-Qorti dan kollu jfisser li, kienet x'kienet il-qagħda tal-kundizzjoni tat-testatriċi, kważi kulħadd jaċċetta li kienet baqgħet tagħraf x'inhu jiġri u kienet turi wkoll xi trid. Bit-tħaddim tar-regoli li ssemmew qabel, din il-kostatazzjoni titfa' fuq l-atturi l-piż li juru li ommhom ma kinitx taf x'qiegħda tagħmel dakinhar li sar it-testment jew fil-jiem ta' qabel u wara dakinhar. Il-Qorti tifhem li din hija biċċa xogħol iebsa li jridu jwettqu, għaliex mid-dehra ħadd minnhom ma kien magħha jew raha f'dawk il-jiem u lanqas biss kienu jafu li hija għamlet it-testment. Kemm hu hekk, kien biss jiem wara mewtha li ħareġ li kienet għamlet l-aħħar testment tagħha u kien minn hemmhekk li bdew jistħarrġu u jitkixxfu dwar il-każ;

Illi f'dan ir-rigward, l-awturi jgħidu li "*non basta, dunque, provare che il testatore era in uno stato abituale di demenza; bisogna provare invece che la sua follia era senza lucido intervallo, vale a dire permanente. Se, al contrario, e' provato che il defunto aveva dei lucidi intervalli, egli e' certo che la prova della demenza abituale sarebbe insufficiente poiche' puo' avvenire che il testatore sia stato in un lucido intervallo nel momento in cui disponeva*"[62]. Din hija bixra ta' ħsieb li l-Qrati tagħna laqgħu u ħaddmu konsistentement maż-żmien[63];

Illi x-xhieda mogħtija min-Nutar Daniel Caruana ta' min jaqraha sewwa. Huwa tressaq b'xhud tal-atturi u minnhom u jgħid li lit-testatriċi ma kien qatt iltaqa'

[59] Ara Dok "AE13", f'paġ. 282 tal-proċess
[60] Xhieda ta' Charmaine Mallia f'paġġ. 314 – 7 tal-proċess
[61] Xhieda tat-Tabiba Miriam Farruġia f'paġġ. 716 – 7 tal-proċess
[62] Laurent Principii di Diritto Civile Vol XI, p. 112 Cfr ukoll Troplong Donazioni tra Vivi e Testamenti § 463
[63] P.A. **23.11.1867** fil-kawża fl-ismijiet ***Farrugia vs Borg et*** (Kollez. Vol: **IV.126**) u P.A. JZM **2.5.2013** fil-kawża fl-ismijiet ***Charles Busuttil et vs Joan Cortis*** (mhix appellata)

magħha u ma kienx jafha qabel dakinhar li sar it-testment. Jgħid li twasslet fl-uffiċċju tiegħu mingħajr ma kien sar appuntament u li kienet akkumpanjata mill-imħarrkin uliedha Anġela u Sapjenza Ellul. Jgħid li kellimha (fil-preżenza ta' wliedha, għaliex hekk riedet) dwar x'kienet marret tagħmel għandu u kif wieġbet għal mistoqsijiet li kien għamlilha biex jara kinitx tassew taf fejn kienet u x'riedet. Ix-xhud jgħid li lit-testatriċi raha bħala bniedma li kienet f'qagħda li tagħmel it-testment. Jgħid ukoll li kienet hi li qaltlu li riedet tiddisponi minn biċċa mill-ġid bi ħlas għal dawk minn uliedha li kienu baqgħu jduru biha. Jgħid ukoll li baqgħet trid tagħmel hekk ukoll wara li qalilha li parti minn dak il-ġid ma kienx tagħha, imma kien jagħmel mill-ġid ta' żewġha li miet qabilha. Jgħid li hija serrħitlu moħħu li kien hemm ġid ieħor biex jagħmel tajjeb għall-werrieta u li hija ma riedet taqta' 'l ħadd minn uliedha mill-wirt tagħha. Ikkonferma li t-testment ippubblikah fl-uffiċċju tiegħu u mhux fid-dar tat-testatriċi u li mġibitha matul il-ħin li kien ippubblikat l-att kien ta' persuna normali li tmur tagħmel testment għandu[64]. Meta xehed fil-kontro-eżami li sarlu mill-imħarrkin, tenna li dakinhar li sar it-testment ma kien hemm xejn x'seta` jindikalu li t-testatriċi ma kinitx fil-kapaċita` mentali li tersaq biex tagħmel it-testment, u jżid li kienet hi li ħarġet bis-suġġerimenti ta' dak it-testment[65];

Illi l-Qorti tqis l-imsemmija xhieda fid-dawl li, meta ntwera affidavit ta' tabib kuranti tagħha li xehed li, skond hu, it-testatriċi kienet tbati minn demenza, in-Nutar stqarr aktar minn darba li, kieku xiħadd kien urih dak l-affidavit qabel ippubblika t-testment, ma kienx jippubblikah żgur[66]. Dan ifisser li jekk Rosanna Ellul kienet tabilħaqq milquta minn waqtiet ta' dimenza, dawn ma kienu jidhru bl-ebda mod fil-ħin li marret għand in-Nutar biex tagħmel it-testment u, għall-kuntrarju, hi kienet tidher u ġabet ruħha bħala bniedma li ma kellhiex dik il-kundizzjoni. Jekk kienet f'waqt luċidu li saħansitra lanqas in-Nutar ma ntebah li kien hemm jew sata' kien hemm xi ħaġa mhux f'postha fit-testatriċi, dan ifisser li meta għamlet it-testment tagħha uriet li kienet taf x'qiegħed isir u xi trid li jsir u dan huwa biżżejjed biex it-testment li hija għamlet ikun jgħodd fil-liġi;

Illi wara li l-Qorti fliet sewwa l-argumenti mressqa mill-partijiet, ix-xhieda li ngħatat u d-dokumenti li tressqu quddiemha, tasal għal fehma illi l-atturi ma rnexxilhomx jippruvaw il-każ tagħhom li t-testatriċi ma kinetx f'sensiha dakinhar li sar it-testment u fiż-żmien marbut miegħu;

Illi l-Qorti tqis li, minkejja x-xhieda mogħtija mit-tobba kuranti tat-testatriċi, il-fehmiet tagħhom li t-testatriċi kienet tbati mill-kundizzjoni tad-dimenza jirriżultawlhom biss minn eżamijiet li t-testatriċi qagħdet għalihom fl-Isptar

[64] Xhieda tiegħu f'paġġ. 59, 61, 63, 65, u 69 sa 71 tal-proċess
[65] Xhieda tiegħu fil-kontro-eżami f'paġġ. 160 – 1 tal-proċess
[66] Xhieda tiegħu f'paġġ. 62 u 70 tal-proċess

f'Novembru tas-sena 2011, u għaldaqstant ma jippruvawx li t-testatriċi ma kinetx f'sensiha fiż-żmien tat-testment. Lanqas ma tista' toqgħod fuqhom ladarba, kif jistqarru fix-xhieda mogħtija minnhom, ma għamlu qatt eżamijiet xierqa biex jiddeterminaw b'mod kliniku l-eżistenza tal-kundizzjoni jew il-gravita' tagħha jew imqar irriferewha għal opinjoni medika speċjalizzata;

Illi għalhekk, il-Qorti ssib li l-atturi ma seħħilhomx iwettqu l-grad ta' prova mistenni minnhom bil-liġi biex iwassluha ssib li t-testment li għamlet ommhom f'Jannar tal-2010 ma kienx jiswa għar-raġunijiet imsemmijin minnhom, u b'hekk mhijiex sejra tilqa' l-ewwel talba attriċi;

Illi dan ifisser ukoll li l-Qorti lanqas sejra tilqa' t-tieni talba attriċi li hija konsegwenzjali għall-ewwel talba u marbuta sfiq magħha;

Għal dawn ir-raġunijiet, il-Qorti qiegħda taqta' u tiddeċiedi l-kawża billi:

Tiċħad t-talbiet attriċi bħala mhux mistħoqqa fil-fatt u fid-dritt;

Tilqa' l-eċċezzjonijiet tal-imħarrkin bħala mistħoqqa; u

Tordna li l-atturi jħallsu **l-ispejjeż tal-kawża**.

Moqrija

Onor. Joseph R. Micallef LL.D.,
Imħallef

10 ta' April, 2018

Marisa Bugeja
Deputat Reġistratur

10 ta' April, 2018